

ЛЕКЦІЯ 6. ОСНОВИ ПРОЕКТУВАННЯ ЛЮДИНО-КОМП'ЮТЕРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Моделі інтерфейсу та специфіка проектування для мобільних пристроїв

Одним з ключових факторів успіху програмного забезпечення в сучасному світі є його зручність для користувача. Парадигма створення ПЗ останнім часом зазнала значних змін. Все більше часу і ресурсів вкладається в створення «дружнього» інтерфейсу, який дозволить користувачеві виконувати поставлені перед ним завдання швидко, легко, і не помічаючи технічних аспектів роботи системи. Розглянемо основи знань з теми проектування людино-комп'ютерного взаємодії (ЛКВ).

Еволюція підходів до проектування людино-комп'ютерного взаємодії. Підходи до проектування ПЗ, минувши низку етапів, розвивалися еволюційно.

Машино центричний підхід. Був загальноприйнятим на зорі появи технічних систем. Користувачами були навчені фахівці-програмісти. Людина в цій системі розглядався як її ланка, вирішальне різні завдання.

Антропоцентричний підхід. Суть підходу полягала в тому, що машина є знаряддям праці, і ключовим в проектуванні подібних систем є аналіз діяльності оператора. Однак підхід був надмірно «психологизований». Ключова роль віддавалася інженерним психологам, які будучи фахівцями в своїй галузі не були такими в сфері технологій.

Системно-технічний підхід. З'явився практично одночасно з антропоцентрическим. Ролі людини і машини в ньому зрівнювалися. Підхід практично не отримав розвитку, так як інженери, які грали тут провідну роль, не були фахівцями в психології і часто ігнорували психологічне знання.

Людино-орієнтований підхід. З'явився менш радикальною формою антропоцентрического підходу, він постулює що потреби (а також цілі, можливості і пр.) Людини необхідно враховувати, особливо на перших етапах проектування нового продукту.

Дисципліни і підходи, в рамках яких розробляються методи і методики, що використовуються в проектуванні ПІ.

Академічні дисципліни і підходи

Інженерна психологія (Engineering psychology) - вивчає психологічні закономірності трудової діяльності людини в системах управління і контролю, його інформаційну взаємодію з технічними пристроями цих систем.

Ергономіка (Human Factors) - науково-прикладна дисципліна, що займається вивченням і створенням ефективних систем, керованих людиною. Оскільки західні і вітчизняні підходи розвивалися ізольовано, є лише зразкову відповідність іноземних назв прийнятим в Україні термінам.

Людино-комп'ютерна взаємодія (Humancomputer interaction) - вивчає те, якими способами користувачі працюють з комп'ютерами, і яким чином повинні бути спроектовані комп'ютери (і програмна, і апаратна частини), для того, щоб вони використовувалися з максимальною ефективністю.

Таким чином в процесі взаємодії людини з комп'ютером інженерна психологія більш орієнтується на людину, вивчення його особливостей і потреб, а ергономіка на облік цих факторів в проектуванні людино-машинних систем. Крім психологічних факторів, ергономіка також більшою мірою враховує ряд інших параметрів, наприклад фізіологічні і моторні особливості людини, показники напруженості.

Людино-комп'ютерна взаємодія часто розглядають як підрозділ ергономіки, сконцентрований на взаємодії людини і комп'ютера (підмножина взаємодії людини з машиною). Однак, деякі фахівці поділяють ергономіку, яка займається проектуванням машин, індикаторів, тобто більшою мірою об'єктів фізичного світу, і ЛКВ, зосередженого на проектуванні ПІ.

Когнітивний підхід. У вивченні і проектуванні ЛКВ до, приблизно, на початку дев'яностих років використовувалася в основному парадигма когнітивної психології.

Тільки її застосування призвело до того, що було створено досить багато посібників з проектування ЛКВ. Більшість рад в них зводилося до необхідності врахування обмежень, що накладаються на діяльність особливостями переробки інформації людиною.

Також проблеми когнітивного підходу полягали в його спрямованості на вивчення когнітивних особливостей особистості, тому мало висвітлювалися соціальні аспекти ЛКВ. За цим, і багатьох інших причин, з середини дев'яностих років до проблем в області ЛКВ поступово стали підходити з позицій етнографічного підходу і теорії діяльності.

Етнографічний підхід. Етнографічний підхід виявляє великий інтерес до проектування систем для спільної діяльності. В рамках етнографічного підходу виділяється чотири основних проблемних напрямки:

- 1) проблеми включення етнографії в процес проектування;
- 2) важливість етнографічного підходу для опису, аналізу та проектування спільної діяльності;
- 3) практичні відносини між етнографічними дослідженнями і проектуванням;
- 4) роль етнографії в розвитку систем, що підтримують спільну діяльність (Computer Supported Cooperative Work-систем). Однак етнографічний підхід не має точних методів і не володіє строго визначеної термінологією.

Етнографічний підхід дає багато необхідних даних для організації ЛКВ, але застосовувати тільки його як визначальний недоцільно.

Теорія діяльності. На відміну від когнітивного підходу, тут метою розробок є не просто зручність у використанні, але і корисність. Ця теорія дозволяє глибше аналізувати потреби користувачів і контекст їх роботи, за допомогою вивчення реальної діяльності в її природному середовищі.

Теорія діяльності не спростовує досягнення когнітивної психології і не протистоїть їй. Основним завданням нової методології було «людяне» вивчення інформаційних систем, коли первинним є не комп'ютер, а людина.

Прикладні дисципліни і підходи.

Проектування взаємодії (Interaction Design) - область знань, спрямована на проектування поведінки продуктів і систем, з якими взаємодіє користувач.

Досвід користувача (User Experience), термін розуміється в двох сенсах. У широкому сенсі User Experience об'єднує безліч дисциплін, пов'язаних з проектуванням і зручністю використання продуктів, систем і послуг. У вузькому, визначається як «відчуття і реакцію людини, внаслідок використання чи передбаченого використання продукту, системи або послуги» (стандарт ISO 9241-210).

Термін «юзабіліті» також розуміється у вузькому і широкому сенсах. У широкому сенсі даними словом називають науково прикладну дисципліну, що служить підвищенню ефективності, продуктивності і зручності використання інструментів діяльності.

Це визначення викликає деяку плутанину, при спробі встановити взаємовідносини всіх перерахованих дисциплін. У вузькому сенсі, юзабіліті - це «ступінь, з якою продукт може бути використаний пределенія користувачами при певному контексті використання для досягнення певних цілей з має й ефективністю, продуктивністю і задоволеністю» (стандарт ISO 924111).

User-centered design аналог людино-орієнтованого підходу, і в деякому сенсі синонім User Experience. Це філософія дизайну і процес, в якому потребам, бажанням, і обмеженням кінцевих користувачів продукту приділяється підвищена увага на всіх етапах створення. В рамках UCD виділяються і інші підходи, такі як Goal-centered design і Activity-centered design.

Goal-centered design прикладний підхід, основним моментом проектування в якому вважаються цілі користувачів. Саме задоволення цілей є критерієм успішності інтерфейсу. При цьому метою діяльності далеко не завжди є її результат (наприклад результатом діяльності бухгалтера є генерація річного звіту, а метою - зробити звіт без помилок, максимально швидко і просто).

Activity-centered design - підхід заснований на концепції аналізу діяльності. Будь-яка діяльність розкладається на складові, облік і розуміння яких необхідно для проектування взаємодії.

Обидва підходячи не можна розглядати ізольовано, їх поєднання і доречне застосування того чи іншого підходу дозволяє зробити розробляються інтерфейси найбільш зручними для користувачів.

Фахівці, які беруть участь в проектуванні ПІ

Професійна область досить активно розвивається, деякі спеціальності виходять на перший план, деякі поступово «відходять», назви однієї і тієї ж діяльності змінюються.

Інформація в цьому розділі призначена в основному для абстрактного розуміння цілей і завдань фахівців, ніж відображає реальну ієрархічну структуру і посади фахівців в організації. Також спеціальності описані в більш-менш чистому вигляді, хоча на практиці різні функції може виконувати один і той же фахівець.

Проектувальники (Interaction Designer, User Experience Designer). Проектують інтерфейс на основі наявних даних, малює макети, створюють прототипи, продумують логіку взаємодії користувача з продуктом.

Аналітики (дослідники) (Usability Analyst, Usability Tester). Проводять дослідження, юзабіліті-тестування, збирають інформацію передус проектування, здійснюють моніторинг робочого продукту (напр. Веб-аналітика для сайтів).

Дизайнери графічного інтерфейсу (Visual Designer, GUI designer). Отримує кінцевий варіант графічного дизайну інтерфейсу.

Технічні письменники. Зазвичай не входять в команду, що займається проектуванням інтерфейсу, але надзвичайно важливі в процесі, так як саме вони пишуть заголовки для користувачів (керівництва, довідки).

Менеджери. Керують процесом проектування інтерфейсу, ставлять завдання, контролюють терміни.

Моделі інтерфейсу

Для розуміння відмінностей в сприйнятті інтерфейсу користувачем і розробником і глибшого розуміння специфіки діяльності фахівця з ЛКВ, потрібно знати, як всі вони уявляють собі систему.

Модель реалізації - подробиці реалізації програми в коді (дана модель має місце в уявленнях програміста).

Модель користувача - уявлення користувача про те, як повинна виглядати і вести себе програма.

Модель уявлення - обраний проектувальником спосіб пред'явлення користувачеві функціонування програми.

Основне завдання фахівця з ЛКВ максимально наблизити модель подання до моделі користувача. Програмісту, навіть якщо він намагається «встати» на місце користувача, складно зрозуміти, які потреби дійсно є у останнього, в силу, наприклад, різного досвіду використання і ступеня професіоналізму в роботі з комп'ютером.

Стадії проектування ПІ

Існують різні описи етапів створення ПІ, в залежності від підходу в рамках якого ведеться проектування, однак всі вони описують приблизно один і той же процес. Потрібно пам'ятати, що будь-який опис подібного процесу у відриві від конкретної організації, типів проєктованих інтерфейсів і використовуваних апаратних платформ є абстрактним. Кожна організація рано чи пізно виробляє свою технологію проектування і впроваджує її в процес розробки ПЗ.

Етапи та діяльність фахівця з ЛКВ в організації залежить від багатьох параметрів:

- розробляє організація інтерфейси для власних продуктів або на замовлення (у другому випадку в загальний процес включається спілкування з замовником);
- момент підключення фахівця з ЛКВ до проєкту (на етапі проектування з нуля або на етапі вже існуючої версії продукту);
- тип проєктованого інтерфейсу (софт, веб, мобільні додатки);

- наявність аналогів (проектування унікального продукту або повторює чийсь функціонал);
- необхідність розробити щось нове або вкладається в рамки вже існуючих підходів до проектування (в першому випадку творчий підхід, креативні техніки, у другому керівництва по стилю, рекомендації з розробки інтерфейсу, накопичений багаж знань в ергономіці, інженерної психології, ЛКВ).

Етапи проектування III:

1. Збір та аналіз інформації: дослідження користувачів (інтерв'ю, етнографічне спостереження, аналіз діяльності та завдань і т.д.); інтерв'ю з зацікавленими особами (зацікавлена особа - будь-яка людина, що володіє повноваженнями щодо проєктованого продукту); інтерв'ювання експертів предметної області; аудит конкуруючих і аналогічних продуктів; аналіз бізнес-процесів (за потреби).

2. Визначення профілів користувачів (цільової аудиторії), або створення «персонажів».

3. Створення сценаріїв дій користувачів і вимог до інтерфейсу.

4. Створення інфраструктури взаємодії, визначення розподілу наступних параметрів: типу додатки (веб, софт, і т.п.), способів управління; функціональних і інформаційних елементів (визначення об'єктів і операцій); функціональних груп і ієрархічних зв'язків між ними.

5. Прототипування.

6. Юзабіліті-тестування прототипу, перевірка за сценаріями.

Наведені етапи описують процес розробки з нуля. Потрібно пам'ятати, що так само як і процес розробки ПЗ, розробка III має ітеративну структуру.

Інтуїтивний інтерфейс

Досить часто можна почути загадкові слова «інтуїтивний інтерфейс». Під цим поняттям мається на увазі, що можна спроектувати щось настільки добре, що людина, в перший раз побачивши «це» (не важливо софт або предмет), буде знати як його використовувати. На жаль, подібний ідеал не завжди можна досягти. Людина з ізолюваного племені в джунглях Амазонії, побачивши просту вішалку для одягу, з працею здогадається, для чого вона призначена. У його минулому досвіді не було

вішалок для одягу. Коли хто-небудь говорить про «інтуїтивному інтерфейсі», це потрібно розуміти як «інтерфейс, відповідний попереднім досвідом користувача». Тільки в тому випадку, якщо в житті користувача вже є досвід взаємодії з аналогічним або схожим продуктом, або з класом подібних продуктів, буде присутній «інтуїтивне розуміння».